

publikacijama ribarstvo svestrano proučavano, ali je osobiti obzir posvećivan ekonomici ribarstva i ribarstvenom pravu.

Zadnji članak u ovom broju Radova pod nazivom "Stranka prava i hrvatsko političko društvo koncem XIX. i na početku XX. stoljeća" (249-261) napisao je Marjan Diklić. Autor u radu prvo analizira situaciju na Osnivačkoj konferenciji Stranke prava, održanoj u Zadru 1894. godine, na kojoj je raspravljano o potrebi osnutka Hrvatskog političkog društva. Misao vodilja ovog društva trebala je biti ujedinjenje dalmatinskih Hrvata, bez obzira na političku pripadnost, u težnji za legalnim ujedinjenjem svih hrvatskih zemalja. Ovo je društvo utemeljeno 1900. godine u Splitu. U drugom dijelu, autor analizira velike uspjehe dalmatinskih pravaša na izborima za Carevinsko vijeće i Dalmatinski sabor 1900./1901. godine, dok u trećem dijelu razmatra organizaciju i rad saborskog Kluba zastupnika Stranke prava i Čiste stranke prava.

Na kraju Radova tiskane su "Ocjene i prikazi" (263-284) većeg broja knjiga, časopisa i znanstvenih skupova.

Zoran Ladić

Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, sv.39, Zadar 1997., 334 str.

UDK 94(497.5)(05)

Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU izlaze jednom godišnje. U prvom dijelu obično sadrže više povijesnih i arheoloških članaka pretežito iz područja srednjovjekovne povijesti, ali i ostalih razdoblja. Članci su kategorizirani u izvorne znanstvene i stručne članke, a uz svaki rad nalazi se kraći sažetak na hrvatskom, te duži na nekom od svjetskih jezika. U drugom dijelu nalaze se ocjene i prikazi knjiga objavljenih u zadnjih nekoliko godina.

Gradska tržnica (emporium) rimskog Nina (Aenona) (1-15) članak je autora Borisa Ilakovca. Uz pomoć raznih tlocrta grada Nina od vremena antike do austrijske vladavine, autor pokušava rekonstruirati kako se je logički razvijala gradska jezgra Nina. Na taj način dolazi do zaključka o postojanju gradske tržnice, koja je zapravo bila planski predviđena unutar gradske urbanističke sheme već u najranije doba rimskog carstva.

Vjerodostojnost šibenskih povlastica (1167.-1322.) (17-36) rad je autora Luja Margetića. Članak je podijeljen u tri poglavlja. U prvom autor razmatra mišljenja nekih povjesničara u vezi sa šest crkvenih privilegija na šibenskom prostoru. U drugom poglavlju autor analizira pojedinačno svih šest povlastica i zaključuje da su samo dvije vjerodostojne, a ostale četiri krivotvorene. U trećem poglavlju autor ukratko ističe doprinos povjesničara u zadnjih četrdeset godina u proučavanju ove problematike.

Ser Ciprijan Zaninov. Rod i karijera jednog splitskog patricija druge polovice XIV. st., (37-80) studija je Mladena Ančića povodom 1700. godišnjice postanka grada Splita. Na temelju izvornih i književnih argumenata, autor prvo govori o rodoslovnom stablu uglednog patricija, koje počinje iz XIII. stoljeća, te o posjedima ove obitelji koja je uživala veliki ugled zahvaljujući visokim dužnostima koje su pojedini članovi vršili u gradskom sudu, te zbog vlasništva nad tornjem s namjenom stambene zgrade, a nadalje zbog potpore koju im je pružao kralj Ludovik. Autor zatim istražuje osobnu poslovnu karijeru Ciprijana. Ovaj patricij započinje karijeru kao *elector* u Velikom vijeću, dok je još bio pod očevim nadzorom. Ciprijanova karijera je krenula uzlaznom linijom tek 1369. godine kada je uzео u zakup na godinu dana kraljevske komorske prihode gradova Skradina, Šibenika, Trogira i Splita, te otoka Brača,

Hvara i Korčule. Ponovno je bio zakupnik od 1376. do 1379. godine. Šest godina kasnije ulazi u politički život kao rektor grada. Tijekom tri godine, od 1387. do 1390. god. izbjegavao je političke sukobe nastale nakon Ludovikove smrti, ušavši u službu bosanskog kralja Tvrtka I. kao njegov predstavnik u Dubrovniku. Napokon, neposredno prije kraljeve smrti, postao je korčulanski knez i ovu je dužnost vršio od 1390. do 1394. godine s prekidima. Nakon toga posvećuje se rentijerskom životu i podaci u izvorima o njemu polako nestaju. Ciprijanovu osebninu biografiju autor zapravo koristi za šire promatranje općih društvenih, političkih i trgovačkih prilika u Splitu i na cijelom istočnojadranskom prostoru u drugoj polovici XIV. stoljeća.

Lazaret u predgrađu srednjovjekovnog Zadra i njegovi kapelani (81-116) je rad Petra Runje. Pozivajući se često na izvornu građu, autor je članak podijelio u četrnaest poglavlja: Hospitali u srednjovjekovnom Zadru; Počeci lazareta u predgrađu Zadra; Smještaj lazareta; Crkva sv. Duha ili sv. Lazara; Crkva u samom ulazu u Varoš; Crkva "Sta Domenica" u predgrađu Zadra; Crkva sv. Ivana Krstitelja - pustinja; Kapacitet lazareta; Život u lazaretu; Izdržavanje lazareta; Službeno osoblje lazareta; Stanovnici lazareta; Prve sigurne vijesti o kapelanima; Biskupijski svećenici kapelani u leprozoriju. Autor zaključuje kako je lazaret bio smješten izvan gradskih bedema Zadra okružen sa četiri crkve, a njime su upravljali franjevci trećeraci. Okupljao je ljude različitog podrijetla, a bio je financiran priložima zadarskih građana. Na zadnjoj stranici je priložena karta Zadra i okolice s lazaretom iz 1426. godine.

Prilog proučavanju unutrašnjih prilika na otoku Korčuli u srednjem vijeku (117-140) je članak Serda Dokoze koji razmatra odnos gradske jezgre s okolnim distriktom na otočnom području za razliku od kopnenog. Rad je podijeljen u četrnaest poglavlja. Nakon prikaza historiografije, autor prvo razmatra položaj plemića kao zemljišnih posjednika. Povezuje njihovu prisutnost u okolnom distriktu s činjenicom da je poljoprivreda najvažnija gospodarska grana na otoku. Bitan utjecaj na to imale su reljefne osobine krajolika otoka. Potom ukazuje na nedostatak izvorne građe za proučavanje privrednog života otoka, tj. trgovine i obima gospodarskog razvitka. U daljnjoj spoznaji razvitka obrađivanja zemlje, autor se oslanja na podatke o toponimiji, te na proučavanje migracijskih kretanja. Autor dolazi do zaključka kako većina korčulanskog stanovništva, pa i plemstvo, boravi u selima u blizini obrađivanih polja, a ne u samome gradu Korčuli. Autor zaključuje da se ova decentralizacija očituje na društvenom i upravnom planu.

Stare mlinice zadarskog kraja (141-165) studija je autora Šime Peričića. U devet osnovnih poglavlja, autor razmatra postojanje i djelovanje mlinica na zadarskom području od XIII. do XVIII. stoljeća. Autor, na početku ističe kao obilježje zadarskog zaleđa nedostatak vodenih tokova, izuzev dva važna vodotočna područja koja su tadašnji ljudi iskoristili za gradnju prve primitivne mlinice. Prva izvorna svjedočanstva o njima nalazimo tek krajem XIII. stoljeća. U sljedećih šest poglavlja autor navodi niz pronađenih vijesti o mlinicama smještenim na raznim potocima u široj okolici Zadra. Uz prikaz općeg političkog konteksta (posebice ratnih prilika), autor iznosi postojeće podatke o potocima i vodotocima na području Ričine, zatim od Babinđuba do Sukošana, te na ninskom području, zatim oko tvrđave Ljube-Ljupča, kao i mlinove postavljene kod vodotoka pored Novigradskog mora i Vranskog jezera. U osmom poglavlju, autor razmatra same osobe mlinara. Autor napokon zaključuje kako su oskudica stalnih vodotoka kao prirodni čimbenik, te nazočnost Turaka u blizini grada kao geopolitički čimbenik, uveliko otežavali mljevenje žita za opskrbu samoga grada i njegovog pučanstva. Prvobitni mlinovi su bili primitivni i tek nakon progona Turaka su se počele graditi brojne vodene, ublaživši time ovaj problem. No, i dalje je pučanstvo odvozilo žito na mljevenje na Krku ili u Solin. Mlinarima su mlinovi predstavljali izvor zarade znatnog kapitala.

Hrvati i mletački arsenal (167-181) je rad Lovorke Čoralić s osnovnim ciljem prikazivanja djelovanja Hrvata u mletačkom arsenalu od XV. do XVIII. stoljeća. Autorica prvo daje opširan prikaz prostornog razvitka arsenala, zatim govori o njegovom osnovnom zadatku, te opisuje sve vrste službi, od običnih radnika do specijaliziranih majstora i njihova zaduživanja. Prvi veliki val hrvatskih iseljenika u mletačkom arsenalu autorica bilježi od sredine XV. stoljeća, a vrhunac njihova doseljavanja bio je u drugoj polovici XVI. stoljeća. Ovo kretanje

hrvatskih iseljenika je povezano s općim političkim i ratnim prilikama, te potrebama arsenala za radnom snagom. Autorica dalje izdvaja nekoliko imena hrvatskih radnika u arsenalu razvrstavajući ih po struci, od šegrta do drvodjelca i majstora kalafata. Ukoliko je moguće, autorica precizira i regionalno podrijetlo tih hrvatskih djelatnika iako se oni u većini slučajeva samo navode kao *Schiavoni*. U najvećem broju su ovi iseljenici naseljavani u župama u neposrednoj blizini arsenala u središtu Castella. U tom dijelu grada također se odvija vjerski život i nalaze crkve hrvatskih iseljenika u kojima se pokapaju. Zaposleni u arsenalu većinom su bili pripadnici srednjeg i nižeg društvenog sloja (drvodjelci, tesari). Najimućniji, kalafati, su udruženi u bratovštini sv. Foske od sredine XV. stoljeća. Zadnji dio studije je posvećen razmatranju triju istaknutih umjetnika, graditelja i znanstvenika: Lucijana Laurana (Vranjantina) iz druge polovice XV. stoljeća, Jurja Spavente na prijelazu iz XV. u XVI. stoljeće i Šimuna Ivana Filipa Stratica iz razdoblja prijelaza XVIII. u XIX. stoljeće.

Stare mjere za tekućine (183-192) članak je autorice Marije Zaninović-Rumora, podijeljen u tri poglavlja: venecijanske, bečke i zadarske mjere za tekućine. Na temelju izvorne i književne građe, autorica navodi ekvivalente starih mjera za vino i za ulje u sadašnjim mjerama za razdoblje od XV. do XIX. stoljeća s posebnim osvrtom na zadarski modij.

Migracije zagorskih obitelji navedenih u grbovniku Korjenić-Neorić iz 1595. godine (193-210) rad je Kresimira Kužića. Autor pojedinačno razmatra migracijska kretanja osam obitelji s područja Zagore u razdoblju od XIV. do kraja XVII. stoljeća. U studiji se autor oslanja na dva izvora: Grbovnik Korjenić-Neorić i franjevački Spisak bosanskih plemenitih obitelji. Autor zaključuje da je jedna obitelj bila starohrvatskog podrijetla, četiri obitelji bile su vlaškok, a tri hercegovačkog podrijetla. Uz rad je priloženo osam ilustracija obiteljskih grbova i jednog stečka.

Don Stipan Sorić (u zbilji i pjesmi) (211-242) je članak Šime Peričića posvećen donu Stipanu Soriću, osobi iz XVII. stoljeća poznatoj po borbi protiv Turaka. Rad je podijeljen u sedam poglavlja. U prvom poglavlju se govori o Sorićevoim podrijetlu. Drugo poglavlje prikazuje Sorićevo djelatnost u prevodenju turskih kršćana na posjede Mletačke Republike u Dalmaciji i to neovisno o postojanju prethodnih dogovora s vlastima. Sorićevo slobodno ponašanje je ponekad izazivalo nesuglasice između crkvenih i gradskih predstavnika. U trećem poglavlju autor razmatra vojničke pothvate don Stipana u vrijeme Kandijskog rata do njegove junačke i mučeničke smrti 1648. godine. Četvrto poglavlje je posvećeno neistrunutoj Stipanovoj desnoj ruci. U petom poglavlju autor opovrgava neke objede o Sorićevoj ličnosti brojnim pozivima na suvremenike i kasnije štovatelje. Šesto poglavlje govori o pjesničkim i književnim tragovima Stipanovog junaštva uz navanje nekoliko citata. U sedmom poglavlju ističe se Sorićevo hrabrosti kojoj su izvori bili vjera i narod. Tri Sorićeve slike su priložene na kraju rada.

Don Ivo Prodan prvi čovjek dalmatinskog pravaštva (243-254) je studija autora Marjana Diklića. U uvodnom dijelu autor navodi osnovne biografske podatke o donu Prodanu (1852.-1933.). Članak je potom podijeljen u tri poglavlja. U prvom poglavlju autor razmatra početnu Prodanovu političku djelatnost pisanjem novinarskih tekstova napomenuvši prethodno korišćene utjecaja na njegovu ideologiju. Prodan je bio predvodnik pravaške političke struje u Dalmaciji osamdesetih godina XIX. stoljeća koja se redovno sukobljavala sa Srbima i autonomasima. Deset godina poslije, osnovana je prva ujedinjena stranačka organizacija dalmatinskih pravaša u kojoj je Prodan bio član središnjeg odbora. U drugom poglavlju autor izlaže okolnosti osnutka čiste stranke prava pod Prodanovim vodstvom. U zadnjem su poglavlju navedene Prodanove političke akcije pri obnavljanju jedinstvene Stranke prava u Dalmaciji, uključivši i njegovu parlamentarnu borbu za jedinstvo Hrvatske. Autor postavlja sve Prodanove političke akcije, te daljnji razvoj i kraj Stranke, u opći politički kontekst u razdoblju od 1906. do raspada Austro-ugarske monarhije 1918. godine. Na zadnjoj stranici je Prodanova slika.

Neka zapažanja o društvenoj osnovici srpskog nacionalizma u Dalmaciji (255-279) je napisao Tihomir Rajčić. Nakon uvodnog dijela u kojem razmatra postojanje novina *Srpski glas* od 1880. do 1905. godine, autor je podijelio rad u četiri poglavlja: Fond za podupiranje *Srpskog glasa*; Zemljopisna distribucija uplata u fond za podupiranje *Srpskog glasa*; Društvena struk-

tura podrške *Srpskom glasu* u austrijskoj pokrajini Dalmaciji; Dodatna razmatranja. Osnovni cilj članka je bio prikazati društvenu osnovicu srpskog nacionalizma u Dalmaciji razmatranjem djelovanja i odjeka (broj uplata i društvena pripadnost učlanjenih) *Srpskog glasa* na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće. Autor također obrađuje položaj Srba katolika i njihovu ulogu u srpskom nacionalizmu. Autor zaključuje da je srpski nacionalizam uživao najveću podršku među širim ruralnim slojevima pravoslavnog pučanstva, te svećenstvu i kod nekih intelektualaca. Uz rad je priloženo sedam statističkih grafikona i tabela.

Družba "Braće hrvatskog zmaja" u Dalmaciji (281-292) je studija Stanka Piplovića. Članak je posvećen četrdesetgodišnjem djelovanju družbe "Braće hrvatskog zmaja" u Dalmaciji povodom njezine posljednje obnove 1990. godine. U uvodnom dijelu autor razmatra različita društva i udruženja simpatizera za povratak kostiju P. Zrinskog i K. Frankopana u Zagrebu krajem XIX. stoljeća. U sljedeća tri poglavlja autor govori o razdoblju od osnutka družbe 1905. godine u Zagrebu do njenog kraja 1944. godine. U prvom poglavlju autor navodi sve vrste suradnje koje je družba uspostavila s raznim postojećim društvima, posebice u Kninu s Hrvatskim starinarskim društvom u istraživanju i promicanju hrvatske povijesti, te zaštiti njezine baštine. U drugom poglavlju se navode oblici suradnje družbe s društvom "Bihać", te njezine akcije oko uređenja tvrđave Klis. Treće poglavlje se odnosi na dubrovački ogranak "Braće hrvatskog zmaja", te se navode imena njegovih članova i govori o njegovoj djelatnosti oko arheoloških i povijesnih znamenitosti do 1944. godine. Autor, u zaključku, ističe znatan doprinos prve družbe poznavanju hrvatske baštine usprkos mnogim zaprekama i zabranjivanjima njenog djelovanja.

Sabine Florence Fabijanec

Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, sv. XXXVI., Dubrovnik 1998., 513 str.

UDK 94(497.5Dubrovnik)(05)

Dubrovački Zavod za povijesne znanosti HAZU objavio je 1998. godine 36. svezak *Anala*, časopisa koji je ponajprije posvećen temama dubrovačke prošlosti, njegujući pri tome visoke standarde znanstvene akribije. Kroz desetljeća svoga izlaženja, dubrovačke se *Anale* slobodno može uvrstiti u vodeće znanstvene časopise na području hrvatske historiografije.

I u 36. svesku nalaze se vrijedni i zanimljivi radovi. Nella Lonza u tekstu "Na marginama rukopisa Lastovskog statuta iz XIV. stoljeća" analizira rukopis Lastovskog statuta koji se smatrao zagubljenim, a kojeg je autorica nedavno pronašla u Zbirci rukopisa NSB. Radi se o tzv. "zagrebačkom" rukopisu, nastalom oko 1380. g. Kako je izvornik Statuta s početka 14. stoljeća izgubljen ili uništen, "zagrebački" se rukopis može smatrati najstarijim prijepisom Lastovskog statuta namijenjen službenoj uporabi. Pored toga, u tom se prijepisu nalaze odredbe koje su izbačene iz kasnijih statutarnih tekstova, što pruža nove elemente za upoznavanje pravnog života Lastova u 15. i početkom 16. stoljeća i prikazuje promjene unutar lastovske zajednice. Kao posebnu zanimljivost "zagrebačkog" rukopisa autorica ističe vlastoručne upise lastovskih knezova iz druge polovice 15. st. Najčešće se navodi prisega o vjernosti vlastima, a nerijetko se mogu pronaći vrlo pobožni zapisi, u kojima se očituje čijoj se duhovnoj zaštiti utječu izabrani knezovi. Autorica naglašava da osobita vrijednost ovih zapisa leži u činjenici da su ih knezovi pisali vlastoručno, na latinskom i talijanskom jeziku, prenoseći tako pisani izričaj dubrovačkog plemića iz 15. st. Budući da privatnih sastavaka iz tog razdoblja ima vrlo malo, autorica ističe da su ti upisi tim dragocijeniji, jer približavaju odnos dubrovačkog plemića prema dužnosti koja ga je zapala.